

Hästi ruumipärane helikunstiteos

Kiwa ja Martin Kikas on „Lugulaulu“ kirjelduses pidanud tähtsaks rahvusmütoloogiat, helilahendusena on valminud aga Noora arhitektuuriga sobiv sünteetiline *ambient*.

„Lugulaulu“ ajas muutuva kõla määrab esmalt Kuu ja Siiriuse nurk horisondi suhtes, kui see mõõta arhiivi hoone kohalt.

INDREK GRIGOR

Pärast Kumu näitust „Sünkroonist väljas. Helikunst vaatega minevikku“ võib väita, et helikunst on Eestis institutsionaliseeritud ja aktsepteeritud kui iseseisev kunstiliik. Kuid sellegipoolest on rahvusarhiivi uue hoone Noora tarvis just helikunsti teose tellimine märgiline sündmus. Sellelt võtab jõudu vaid asjolu, et helikunstiteose kasuks otsustamist põhjendab või pigem vabandab töö lähteülesande kirjelduses lõik, mis on kopeeritud (korrektelt viidatuna) kunstiteose tellimise seaduse rakendamise juhendist: „Kunstiteose mõiste on 21. sajandil piisavalt lai, et leida igasse keskkonda ja iga tegevusalaga sobiv ruumi rikastav teos – tellida võib nii traditsionilist öli- või akrüülmali, graafikat, skulptuuri, fotokunsti, installatsioone, videoteosed, valgus- kui ka heliobjekte“. Tsitaat tekitab paramatult tunde, et tellija ei tulnud ise mõtteli, et just helikunstiteos on parim lahendus, vaid on juhendit lugedes läinud kaasa selles peituva hiiliva suunamisega, mis lohutab tellijat, et traditsioonilised meediumid on täiesti vastuvõetavad, kuid võib-olla „oleks asjakohane mõni hoopis spetsiifilisem ja uuenduslikum lahendus, näiteks valgus-, video- või heliinstallatsioon“.

Kiwa ja Martin Kikas osalesid rahvusarhiivi hoone kunstihanke konkursil. Võidutööks osutunud heliteost „Lugulaulu“ Tartu Kunstnike Liidu esindajana vahendanud Markus Toompere juhtis mõned aastad tagasi, kui trükist oli äsja ilmunud Ilmar Malini artiklite kogumik „Kunsti pärast“, tähelepanu Malini 1960. aastal kirjutatud artiklile „Mõnda kunstist ja selle tellijast“. Seal kirjeldatud häädad seoses kunstifondi kaudu tehtud kunstiteoste tellimustega on üllatavalt

sarnased praeguse kunstiteose tellimise korra probleemidega. Nopin Kiwa ja Kikka teose kirjeldamiseks välja kolm Malini tähelepanekut, millel on ennekõike sisuline iseloom.

Autoportree. Kõige olulisema, ennekõike tellijale suunatud etteheite kirjeldamiseks on Malin kasutanud (auto) portree kujundit. Kui keegi tellib endast portree ja asetab selle koju kamina kohale, siis peame teda pisut albiks. Millegipäras tkipuvad inimesed, kes nii arvavad, selle tõe unustama ning tellivad looduskaunis kohas asuva puhkekeskuse seinale maastiku, kuigi aknast paistab märksa kaunim maastik.

Tellimuse lähteülesande põhjal ei saa küll väita, et rahvusarhiiv oleks tellinud endale arhiivi või rahvust kajastava teose. Siiski tundub, et kui Malin kurtis omal ajal tellimustöös kummitava realismipüüde üle (taheti olla tellijale meelepärane), siis praegu domineerib suundumus näha kunstiteoses hoone arhitektuuri ja funktsiooniga ette antud ruumikujunduse elementi. (Mu tõdemus ei ole siinkohal hinnanguline.) Nii katab arhiivihooone fassaadi Fred Kotka ja Carmen Lansbergi samuti kunstiteose tellimise seaduse raames loodud tekstiil „Uure“, mille vorm seostub esmapilgul rahvuslike mustrite tänapäevases disainis kasutamisega, ent labürindikujund osutab siiski teamdiste kogumisele mütoloogilisel ja/või müstifitseeritud viisil nii tänapäeva kui ka vanemas kultuuris.

Ma ei kahtle, et Kiwa ja Kikas on oma sõnul otsinud „Lugulaulu“ helile sisulist

Nii nagu on labürindi sümboolika hoone fassaadil, nii on ka Kiwa ja Kikka heliteosesse arhiiv ise sümboolse tegurina sisse kirjutatud.

põhjendust, et heli ei mõjuks helitapeedina või vähemalt ei saaks seda nii kirjelada, ent nad on kasutanud siiski „Uurde“ võrdlemisi samalaadset trikki.

„Lugulaulu“ ajas muutuva kõla määrab esmalt Kuu ja Siiriuse nurk horisondi suhtes, kui see mõõta arhiivi hoone kohalt. Teiseks määrab selle arhiivis töötavate inimeste liikumine, mille tuvastavad hoonesse paigaldatud andurid. Autorid räägivad Kuu ja ka Siiriuse ehk Orjatähe olulisusest rahvatarkuses, kuid rõhutavad samaõrd ka matemaatilisi tegureid. On vaja matemaatilisi tegureid, et nende muutused ajas moodustaksid maatriksi, mis määrab heli. Näiteks olevat lähiaastatel oodata muutust helistikus, mille tingib astronoomiline, mitte astroloogiline tegur.

Nii nagu on labürindi sümboolika hoone fassaadil, nii on ka Kiwa ja Kikka heliteosesse arhiiv ise sümboolse, väidaksin, et suisa kirjandusliku tegurina sisse kirjutatud. Arhiivi ja selle töötajate portreteerimine borgeslike karakteriteena peegeldab hoone sümboolset tähendust kultuuris, luues kunstilise distantsi, mille kaudu leiavad õigustuse nii „Urde“ kui ka „Lugulaulu“ vorm ja sisu.

Autoripärasus. Tellimuse autoripärasus on teine oluline tegur, millega Malini arvates 1960. aastal tellimus teinud kunstifond ei arvestanud, s.o ei võtnud ülesande puhul piisavalt arvesse autori spetsiifilisi oskusi ja võimeid. Praegused kunstiteose hanke žüriid teevad valiku konkursile laekunud anonüümsete projektide alusel, kuid ei maksa alahinnata komisjoni liikmete kunstitundmist: nad suudavad käekirja põhjal autori ära arvata. Eriti „Lugulaulu“ puhul oleks naiivne arvata, et kavand, millel on autrite nime asemel märksõna „metabor“, ei ole seotud Kiwaga. Seega on autoripärasus ka praegu vähemalt mingi määranüüri vastutada.

Pean tunnistama oma ignorantsust ning mõönma, et ei tea, mida on teinud muusik ja heliinsener Martin Kikas, kuid vähemalt Kiwa osas oleks autoripärasuse mõttes arhiivihooonesse tellitava helikunstiteose teostajana paremat valikut raske ette kujutada.

Kiwa ei ole mitte ainult Eesti helikunsti üks tuntumaid autoreid, vaid tema loomingulised huvid harmonieruvad otsestelt arhiivi sümboolse

tähendusega. Viimane kajastus kujundlikult Elnara Taidre kureeritud Kiwa ja Tõnis Vindi ühisnäitusel „Labürint ja igavese tagasituleku teed“ Rael Arteli galerii Tartu ruumides (2007), mis asusid toona Tartu linnaraamatukogu keldrikorpusel. Kiwa on ka ise seal kureerinud näituse „Tekstist masinani“ (2007) ning on helikunsti praktiseerimise kõrval üks eesti silmapaistvamaid tekstikunstnikke. See on tähenduslik, kuivõrd kirjatlik tekst on arhivaalse, mitte musealse informatsiooni sümbol.

Ruumipärasus. Autoripärasuse kõrval räägib Malin ka teose enese ruumipärasusest, mida tuleb pidada kõige määramavaks teguriks. See väljendub nii teose tellimuse lähteülesande kirjelduses, kus (otseselt viitamata, kuid tõenäoliselt) esitatakse hoone arhitektuiprojektis avatud ruumimöju, kontseptsiooni ja logistika lahendus. Kui küsisin Kiwa ja Kikka käest heliteose lahenduse kohta, ei olnud ruumipärasusest tulenevad selgitused küll kõige kaalukamat, kuid seevastu kõige ulatuslikumat. Sealjuures näib olevat kaks keskset probleemi. Esiteks variatsiooniteguri leidmine igavesti kestvale heliteosele: luua lõpmatu pala oli esmakordne ja unikaalne ülesanne nii kujutava kunsti keskkonnas töötavale Kiwale kui ka muusikamaailmaga seotud Kikkale. Ning teiseks, kuivõrd ruumipärasuse all ei tule mõista mitte ainult hoone vormi ja akustikat, vaid ka asjalu, et tegemist on töökohaga, ei saanud lahenduses lähtuda ainult arhitektuurist. Niisiis, kuigi arhiivi fuajes asetseb suundkõlariga avalik kuulamispunkt, tuleb teost kriitiliselt hinnates silmas pidada, et helilahendus lähtub vaid arhiivitöötajaile ligipääsetavast akustiliselt tundlikust aatriumist, mille lahenduse puhul on Kiwa rõhutanud eesmärki saavutada ruumis heli ühtlane kohalolu.

Kui teose kirjelduses on olulisel kohal olnud rahvusmütoloogia, mis algab juba teose pealkirjast „Lugulaulu“, siis helilahendusena on valminud sünteetiline *ambient*. Seda põhjendavad autorid ennekõike hoone arhitektuuri iseloomuga. Kellakägu sobib romantiilisse palkmajja, aga ei sobi betoonist modernistlikku karpi, niisamuti ei oleks sobinud sinna näiteks idamaise kõлага meditatsioonimuusika, mida hoone sisekujundus kuidagi toetanud ei oleks. Brian Eno vaimus lennuvälja ootesaali ambient näib aga vägagi kohane. Kikas on nimetanud valitud heli harjumuspäraseks, võrelnud seda pargipiude lehetele kahinaga tuules: seda kuuleb vaid siis, kui kuulatada.